

Legătura între viața liturgică și opera de caritate

Pr. Conf. Dr. Costachi GRIGORAȘ

În primul rând se cuvine să limpezim, în linii mari, adâncimea de înțeles a celor două entități a căror legătură este subiect de cercetare în studiul de față. Dacă pentru cea de-a doua este inutil să insistăm, căci *opera de caritate* înseamnă opera de întraajutorare a aproapelui, operă ca activitate lucrativă dirijată după un plan, într-un anumit cadru, cu scopul ajutorării aproapelui, din iubire, ca un frate întru Hristos, sau, mai larg, întru condiția de om (Matei 22, 34-39; Luca 10, 27-37) pentru conceptul de *viață liturgică* este necesar să ne oprim. El este folosit tot mai frecvent, dar nu l-am întâlnit în Sfânta Scriptură și nici în scrierile Sfinților Părinți. Etimologic vorbind, viața liturgică înseamnă viață în slujire și, dacă rămânem la acest sens, se pare că cele două concepte sunt identice. În realitate, viața liturgică ca viața în slujire, închinată lui Dumnezeu și semenilor, este pentru oameni ca și mântuirea în concepție ortodoxă: mai mult o nădejde, un deziderat, decât o certitudine, o realitate. Opera de caritate este urmarea, efectul, atâta cât se află el, a unei sau a unor vieți trăite în jertfire pentru a-i sluji pe alții. O viață liturgică în tot înțelesul ei ne trimite cu gândul la o viață de jertfă totală și pentru o astfel de viață modelul este unul spre care tind toți creștinii ce năzuiesc la a fi după măsura acestui nume: Iisus Hristos (la Ioan 14, 6 o spune El Însuși: „Eu sunt Calea, Adevărul și *Viața*”). El este „*Viața*” și nu *viață*, este *Viața* la modul absolut, prin excelență, *viață* ca izvor al vieților în trup și duhovnicești, dar și *Viața* ca *viață liturgică* prin excelență. *Viața* de slujire a lui Iisus Hristos a făcut din El Mântuitorul lumii, pentru că jertfă a fost deșertarea Sa de slavă și întruparea, asumarea firii omenești, o jertfă continuă a fost *viața* lui pământească („Vulpile au vizuini și păsările cerului cuiburi, dar Fiul Omului nu are unde să-și plece capul”), jertfă supremă, răscumpărătoare și mântuitoare a fost răstignirea Sa și pogorârea Sa la iad. În *Învățătura de credință creștină ortodoxă* din 1952 se spune: „mântuitoarea jertfă de pe Golgota este izvorul tuturor darurilor, iar Sfânta Liturghie este aducerea neconținută a acestei jertfe și însăși lucrarea lui Hristos în Biserică”.

Iată că „*Viața liturgică*” este Iisus Hristos Mântuitorul lumii, „Restaurarea omului”, cum îl numește Pr. Acad. Prof. D. Stăniloae, iar o *viață liturgică înseamnă o viață în Hristos, dobândită prin unirea (sfințirea) omului cu Hristos prin Sfintele Taine*. Aceasta este tema centrală a tot ce a scris Nicolae Cabasila,

pe care Biserica Greacă l-a proclamat ca sfânt (dosarul nr. 911 din 3 iunie 1982). Nu întâmplător am ajuns la acest nume. Nicolae Cabasila este cel care, în agitatul veac al Paleologilor (a trăit între 1320-1391, probabil), a înțeles ca nimeni altul menirea teologhisirii autentice care este tâlmăcirea revelației în graiul unui echilibru integrator. Dintr-o asemenea căutare s-a născut *Erminia sau Tâlcuirea Sfintei Liturghii și Despre Viața în Hristos*. În concepția sa, tâlcuirea dumnezeieștii liturghii are ca țintă duhovnicească permanentă „Viața în Hristos”. Râvna sfântă a creștinilor de a-L căuta pe Fiul lui Dumnezeu în Sfânta Scriptură, în Sfânta Tradiție sau în intimitatea propriilor trăiri religioase, râvnă concretizată în iluminări personale, în urmarea faptelor lui Hristos și a ascultării poruncilor lăsate de El este covârșită de calea supremă de unire cu Mântuitorul nostru Iisus Hristos – unirea cu Hristos prin harul Sfințelor Taine. Este un mod suprafiresc de a nu viețui „împreună cu Domnul” ci înlăuntrul Lui, printr-o comuniune negrăită, liturgică, între Dumnezeu întrupat și omul care-și caută îndumnezeirea harică. Dar o astfel de comuniune, ce conduce la contemplarea lui Dumnezeu de către omul înduhovnicit prin har, este ținta vieții isihaste – concepție de trăire religioasă pur spirituală. Este locul și momentul să delimităm viața în Hristos ca viață liturgică de viața în Hristos ca unire spirituală cu Dumnezeu prin meditație și contemplație, unire nemijlocită de forme materiale și sensibile. Nicolae Cabasila trăiește tocmai în vremea când erau în toi discuțiile și polemicile provocate de controversile teologice legate de contemplația mistică și metoda isihastă. Cu temperamentul său pașnic, el a demonstrat partizanilor exclusiviști ai spiritualității pure că, alături de această cale, mai puțin bătătorită, și rezervată mai ales personalităților cu o excepțională trăire și experiență duhovnicească și mai ales marilor pustnici, viața spirituală a Ortodoxiei mai cunoaște una, la îndemâna marii mulțimi, realizabilă nu numai în izolarea și liniștea pustiei, ci în mijlocul lumii, în nemijlocita apropiere de semenii noștri și în strânsă comuniune cu ei: este *calea trăirii spirituale liturgice, culturale sau sacramentale, care urmărește unirea cu Dumnezeu prin mijlocirea formelor sensibile ale cultului sau slujbelor divine – calea vieții liturgice deci*.

Această direcție spirituală ce a avut precursori ca Pseudo-Dionisie Areopagitul (în *Despre ierarhia cerească și Despre ierarhia bisericască*), pe Sfântul Maxim Mărturisitorul și pe Sfântul Chiril al Ierusalimului în *Catehezele Mistagogice*, și-a aflat în Nicolae Cabasila pe cel mai autorizat, complet și clar teoretician al spiritualității sacramentale, hristocentrice. Într-o asemenea concepție, viața spirituală creștină are drept scop suprem nu unirea cu divinitatea supraipostatică nediferențiată în Treimea persoanelor și manifestată în forma luminii taborice, unire la care râvneau misticii isihasti, ci unirea cu dumnezeirea într-una din persoanele sale și anume aceea care, prin întrupare, a sfîntit firea omenească, înlătând-o până la posibilitatea unirii ei cu Dumnezeu. Potrivit naturii noastre psiho-fizice, Hristos ni se oferă sub forma văzută a Sfințelor Taine, adică sub înfățișarea Pâinii și Vinului euharistic, sfîntite la Sfânta Liturghie și prefăcute în Însuși Trupul și Sângele Său. Sfânta Liturghie este concepută și descrisă tocmai ca *mediu și mijloc de dezvoltare a vieții religioase spirituale*, ca „o genială

întocmire culturală, pusă oficial de Biserică la îndemâna creștinilor, în cursul căreia se realizează treptat pregătirea imediată a liturghisitorilor și a credincioșilor pentru marele act al unirii cu Hristosul euharistic” (Studiu introductiv la *Erminia* lui Nicolae Cabasila de Pr. Prof. Dr. Ene Braniște și Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, 1989). Funcția simbolică a slujbei liturgice este pusă de Cabasila în strânsă legătură ca funcția ei spiritual-morală, iar *Erminia* sa apare într-o complementaritate firească cu opera *Despre Viața în Hristos*. Legătura vieții liturgice cu opera de caritate ne apare, în această perspectivă, ca fiind una de natură cauză-efect; omul este problema subtilă de doctrină legată de Sfânta Liturghie: *roadele împărtășirii cu Sfintele Taine*. Iată pasajele din *Erminia* lui Nicolae Cabasila care lămuresc deplin această problemă. În cap. I, intitulat „Despre scopul Sfintei Liturghii în general”, în chiar prima frază, se spune: „Săvârșirea Sfintei Liturghii are ca *obiect* prefacerea darurilor în dumnezeiescul Trup și Sânge, iar *ca scop* *sfîntirea credincioșilor* care, prin aceasta, dobândesc iertarea păcatelor și moștenirea împărăției cerurilor”. Iată că scopul Sfintei Liturghii, care este rod al împărtășirii cu Sfintele Taine este *sfîntirea credincioșilor*. Ideea este întărită puțin mai departe: „se cuvine deci ca, la primirea Sfintelor Taine, să ne înfățișăm pregătiți și cu vrednicie. De aceea, trebuie să existe și în slujba Sfintei Liturghii mijloace de pregătire în acest scop: sunt rugăciunile, cântările și tot ce se săvârșește sau se rosteste într-înșă după rânduiala sfântă. *Acestea ne sfîntesc și ne fac în stare, pe de o parte, ca să primim cu vrednicie sfîntirea, iar pe de alta ca s-o putem păstra și să rămânem cu ea*. Ele ne sfîntesc într-un îndoit chip. În primul rând ne sfîntesc prin însăși puterea pe care o au rugăciunea, cântările și citirile. În al doilea rând, rugăciunile, cântările și toate cele ce se săvârșesc în Sfânta Slujbă ne sfîntesc prin acea că în ele noi vedem cu închipuirea pe Hristos, lucrarea și patimile Lui pentru noi”. Spre sfârșitul cap. I, ideea este completată prin stabilirea relației reale între viața în Hristos prin contemplație și viața liturgică: „și astfel, cu sufletele pline de aceste gânduri și având amintirea vie (a faptelor Mântuitorului) să ne împărtășim cu Sfintele Taine, *adăugând sfîntirea Tainelor la cea dobândită prin contemplație și «preschimbându-ne din slavă în slavă»* (II Corinteni 3, 18), adică *dintr-una mai mică în cea mai mare decât toate*”.

În fine, iată ideea reluată la capitolul XLVII și completată cu precizări privind sfîntirea sufletelor celor adormiți întru Domnul și ale sfinților: „Iată cât de bine și de mult sunt primite darurile noastre de către Dumnezeu. De aceea, *ele sfîntesc totdeauna toate sufletele credincioșilor, ale viilor și ale morților care sunt nedesăvârșiți și mai au încă nevoie de sfîntire*. Căci sfinții, adică cei desăvârșiți, cu îngerii împreună-șezători și trecuți de mult în rândul ierarhiei cerești, nu mai au nevoie de ajutorul ierarhiei pământești”.

Ideea domină ca un vârf înalt de munte plaiurile din jur: rodul împărtășirii cu Sfintele Taine, a vieții liturgice deci, *este sfîntirea credincioșilor*. Pare un fapt bine știut și bine statornicit în conștiința noastră creștinească. Dar știm noi oare cu adevărat ce înseamnă „a se sfinți”? Pr. Acad. Prof. D. Stăniloae, în *Teologia Dogmatică*, vol. I, dă cea mai cuprinzătoare accepție a termenului de sfințenie.

Așadar, sfințirea credincioșilor în urma Tainelor liturgice înseamnă unirea lor cu Domnul într-o relație sinergică pe verticală, care conduce la o viață întru Domnul pe orizontală, între semeni. Uniți cu Domnul fiind, sfinții deci, credincioșii se împărtășesc din transcendența Lui pe care o experiază ca fiind sfântă, și din darurile Lui: dreptatea, iubirea (caritatea), înțelepciunea. Pecetluirea acestei uniri, a acestei sfințiri, este menirea Duhului Sfânt în Biserică, persoană a Sfintei Treimi ce întruchipează într-un mod personal fidelitatea, credința dintre Tatăl și Fiul. Ajungem astfel la momentul Sfintei Liturghii în care apa caldă se toarnă în Sfintele Taine. Până la acest moment preoții liturghisitori și credincioșii au urmat, prin actele liturgice, patimile, învățătura și faptele Mântuitorului. La cap. XXXVII al *Erminiei* sale, Nicolae Cabasila, se întreabă: „Care este rezultatul și urmarea patimilor, învățaturii și faptelor Mântuitorului?”. Își și răspunde: „Nimic altceva decât venirea Sfântului Duh în Biserică, dacă le privim pe acestea în legătură cu noi. Prin urmare, după cele dinainte, se cuvenea să se înfățișeze, în Sfânta Liturghie, și această venire. Ea este înfățișată prin turnarea apei calde în Sfintele Taine. Căci această apă, fiind prin firea ei apă, dar având și căldura focului, închipuiește pe Sfântul Duh care e numit și apă (Ioan 7, 38-39), dar care S-a arătat și în chip de limbi de foc atunci când S-a revărsat peste Sfinții Apostoli (F.A. 2, 3), iar momentul acesta din liturghie amintește ziua Pogorârii Sfântului Duh; atunci S-a pogorât după ce se împliniseră toate cele privitoare la Hristos, iar acum, apa aceasta se adaugă după ce darurile s-au desăvârșit. Căci *în Sfintele Taine este întruchipată Biserica*”.

„În ce fel Sfintele Taine întruchipează Biserica” ca realitate cerească și pământească în același timp, explică Nicolae Cabasila în cap. XXXVIII. Pasajul următor este cheie de boltă pentru învățătura creștină despre Biserică: „Biserica e întruchipată în Sfintele Taine nu în chip simbolic, ci ca mădularele în inimă, ca ramurile în rădăcina plantei sau, precum spune Mântuitorul, ca mlădițele de viță (Ioan 15, 5). Adică nu e vorba numai de o comunitate de nume sau de o simplă asemănare între ele, ci chiar de o identitate de fapt. Căci Sfintele Taine sunt Trupul și Sângele Domnului, dar sunt totodată hrana și băutura cea adevărată a Bisericii lui Hristos, iar prin împărtășire, *nu Biserica le preface pe ele* în trup omenesc ca pe oricare altă hrană, *ci Biserica se preface în ele*, deoarece cele mai tari biruiesc, precum și fierul vârat în foc se preface el în foc, nu focul în fier și, după cum fierul înroșit în foc ni se arată aievea ca foc iar nu ca fier, deoarece însușirile fierului sunt absorbite cu totul de cele ale focului, tot așa și cu Biserica lui Hristos: dacă ar putea cineva să o cuprindă cu privirea n-ar vedea decât Însuși Trupul Domnului, prin aceea că este unită cu El și că se împărtășește din Trupul Lui (...) Prin împărtășirea cu Sfântul Sânge, credincioșii *trăiesc chiar viața cea întru Hristos*, fiind cu adevărat alipiți de capul acela (Hristos) și încorporați în Trupul Lui”.

Este greu de închipuit un mod mai nimerit pentru a face explicită, omeneste vorbind, legătura între Biserică și Sfintele Taine. Această legătură prin care „*Biserica se preface în ele*” este efectul de sfințire a Bisericii prin Sfintele Taine

pe care le administrează, de unire a Bisericii într-o relație de fidelitate, de credință cu capul ei care este Mântuitorul Hristos. Acest efect este de un atât de mare preț încât, după împărtășirea credincioșilor, când darurile au sfințit pe preot și toată ceata slujitorilor, iar prin aceștia „au desăvârșit și au sfințit și pe ceilalți membri ai Bisericii”, credincioșii se roagă ca, ajutați de mâna Lui, să păstreze sfințirea pe care au primit-o, să nu le lepede harul sau să piardă harul: „întărește-ne pe noi întru sfințenia Ta!”. Iar cum pentru aceasta e nevoie și de conlucrarea noastră, ce trebuie să facem? – „Toată ziua să ne învățăm dreptatea Ta!”. Prin dreptate înțelegem înțelepciunea și iubirea de oameni pe care Dumnezeu ni le-a arătat prin Sfintele Taine, după cum spune Sfântul Apostol Pavel: „Nu mă rușinez de Evanghelia lui Hristos, căci printr-însa se descoperă dreptatea lui Dumnezeu tuturor celor ce cred. (Romani 1, 16). Învățându-ne aceasta vom putea să păstrăm în noi sfințenia”.

Cercul se închide aici, căci darurile sfințite au sfințit pe credincioși, aceștia, ajutați de mâna Lui ostenesc pentru a-și păstra sfințenia primită, iar modul de a-și păstra sfințenia este acela de a învăța în toată ziua dreptatea lui Dumnezeu – adică de a săvârși faptele bune ce arată această dreptate – operă de filantropie, de caritate. Aceste fapte bune sunt daruri ce se aduc la altar în următoarea Liturghie, ele se sfințesc și sfințesc, învață pe oameni dreptatea lui Dumnezeu și mișcarea pe o spirală ascendentă duce omenirea angajată pe acest drum spre Domnul până la sfârșitul veacurilor.

Opera filantropică este deci dar înainte de sfințire, spre sfințire, rod al dreptății lui Dumnezeu pusă în lucrare prin sfințirea unei Liturghii anterioare, și este dar al sfințirii, efect al acestei sfințiri, după Liturghie. Și prin ea se întărește credinciosul întru sfințenia lui Dumnezeu.

Opera filantropică este efect și în același timp premisă a sfințirii: „ale Tale dintru ale Tale”, cinstitele daruri, apoi sfintele Daruri, aceasta în măsura în care este filo-antropos, adică manifestare a unei iubiri de oameni ce reflectă unirea cu Hristos, sfințirea. Într-ajutorarea în sensul său general, ce poate avea mobiluri cu totul străine de trăirea creștină, nu poate îndeplini acest subtil rol în viața liturgică a unui credincios.

Având în vedere cadrul în care medităm asupra acestei teme, se cuvine să întregim considerația de mai sus, cu aspect mult mai teoretic, doctrinar, prin unele considerații de ordin practic. Mai precis vorbind, care este rolul preotului, a clerului în derularea acestei spirale propriie fiecărui credincios în parte și Bisericii în întregul ei?

Ca preot liturghisitor, el are un rol de mijlocitor bine arătat de N. Cabasila la cap. XXXIV: „După ce s-a rugat pentru cele de trebuință tuturor, preotul se roagă și pentru sine însuși să fie sfințit de către Sfintele Daruri”. Și cum să fie sfințit? Să primească adică iertarea păcatelor, căci acesta este efectul de căpetenie al Sfintelor Daruri. De unde se vede acest lucru? Din cele ce a spus Domnul către Apostolii Săi, când le-a întins pâinea: „Acesta este Trupul Meu, carele pentru voi se frânge, spre iertarea păcatelor”. Și tot așa, când le-a întins paharul. De aceea preotul se roagă astfel: „Adu-Ți aminte, Doamne, și de a mea nevrednicie, iartă-mi

toată greșeala cea cu voie și cea fără de voie și să nu oprești pentru păcatele mele harul Sfântului Duh de la darurile ce sunt puse înainte”. Această rugăciune ce figurează astăzi în partea finală a anaforalei Sfântului Vasile și în rânduiala Proscomidiei, la pârțica pe care preotul o scoate pentru sine figura pe vremea lui Cabasila în Liturghia Sfântului Ioan. Explicația acestui teribil „să nu oprești pentru păcatele mele harul Sfântului Duh” o dă Cabasila mai departe: „să nu fie oprit harul acesta de la Sfintele Daruri, din pricina păcatelor mele, se roagă preotul, pentru că se spune că Harul lucrează într-un chip în Cinstitele Daruri: într-unul prin care se sfințesc ele însele și într-altul prin care harul ne sfințește pe noi printr-însele. Când e vorba de cel dintâi chip, adică de lucrarea darurilor, nimic din slăbiciunile omenești nu o poate împiedica ci, așa cum prin sfințirea lor (a Domnului) nu e opera virtuții omului, tot așa nu poate fi întru nimic oprită din pricina păcatelor omenești. Însă, al doilea chip de lucrare a Harului, adică sfințirea credincioșilor, cere neapărat și râvna (sau conducerea) noastră, de aceea poate să fie împiedicată de reaua noastră voință”.

Preotul, fără smerenie în nevrednicia lui, poate opri sfințirea credincioșilor, despre care am văzut că este scopul Sfintei Liturghii ce declanșează și alimentează spirala legăturii între viața liturgică și opera filantropică. Este un punct de foc al misiunii preoțești care i-a speriat pe mulți dintre cei ce i-au realizat responsabilitatea în drumul lor spre preoție (vezi cele trei tratate despre preoție). Preotul ce nu-i smerit în nevrednicia lui (de rea voință, cum spune Cabasila), căci vrednic cu adevărat nu-i decât marele Arhiepiscop, Hristos, poate opri opera filantropică nu prin lipsa unor acte exterioare, printre care îndemnul și învățătura spre fapte bune, ci prin faptul cu mult mai adânc, că poate opri sfințirea credincioșilor și, prin aceasta, efectele acestei sfințiri. A opri sfințirea poate fi considerat un păcat împotriva Duhului Sfânt ce întrușipează, cum spuneam, sfințenia lui Dumnezeu.

O dată limpezit acest aspect de doctrină, să remarcăm faptul că, dacă sfințirea credincioșilor prin harul Sfintelor Taine s-a săvârșit, la aceasta contribuind nu numai vrednicia preotului liturghisitor, ci și a credincioșilor înșiși, efectele acestei sfințenii, opera filantropică, poate fi înmulțită (prin îndemnul și învățătura preotului). Partea didactică a Liturghiei face pregătirea de trebuință întru aceasta pentru ca partea ei sacramentală să-și atingă scopul și să dea roade multe. Să urmărim împreună cântările și citirile din această parte didactică indicate de calendar pentru a fi cunoscute și de credincioși înainte de săvârșirea Sfintei Liturghii – Sfântul Ioan Gură de Aur îndemna pe credincioși: „Fie într-o zi pe săptămână, fie duminica dimineată, fiecare creștin, luând în mână pericopa evangheliilor, să citească pasajul ce se va explica la Biserică. Citind-o, să o examineze cu băgare de seamă, să observe ceea ce nu poate fi înțeles așa ușor, aparentele contradicții ale formei, nu ale lucrurilor și după aceea să meargă la instruirea Bisericii. Predicatorul va vedea lucrul său micșorat întrucât auditorul va avea de la început o idee asupra subiectului de interpretat. Astfel, prelungirea chiar la infinit a interpretării n-ar putea avea roadele înțelegerii, ca atunci când creștinul vine cu lectura făcută” (*Omilia XI la Sfânta Evanghelie după Ioan*).

Astăzi am putea spune, fără să greșim, că faptul de a avea lectura făcută închide în el pericolul unei tociri a sensibilității față de subiect, a unei impresii de lucru bine știut care este cu mult mai mare decât acela al necunoașterii. Lectura pericopei evanghelice și a Apostolului ca acte, în Sfânta Liturghie, au cu totul altă finalitate prin efectul lor sfințitor (decât o simplă lectură individuală).

Multe dintre aceste lecturi trimit direct la opera filantropică ca o condiție pentru a obține viața de veci. Este destul să ne amintim răspunsul dat de Mântuitorul la Luca 10, 27 și Matei 22, 39 urmat de concluzia: „fă aceasta și vei trăi”, la Luca și „în aceste două porunci se cuprind toată Legea și Proorocii”. Aceste două porunci sunt: să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău, să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți. Amândouă sunt porunci spre iubire ce leagă pe om cu Dumnezeu și pe om cu om – porunci de sfințenie, deci, sfințenie ce se obține numai în Biserica ce este întruchipată în Sfintele Taine.

The connection between liturgical life and charitable work

The author of the study „The connection between liturgical life and charitable work”, Rev. Prof. Dr. Costachi Grigoras, presents the aspects of Christian mission, insisting in the unity between the social involvement of the Church and the liturgical, sacramental task of the Church. The presence of the Church of Christ in society involves a deep responsibility for the life of the believers, that meaning that the present life and the eternal life. The "Life" in Christian theology is our Saviour Jesus Christ, the Life Bearer and the Goal of the creation. This reality means that the Church as the Body of Christ includes all the believers and gives the eternal life of Christ to all her members. The Eucharist, the Body and the Blood of the Crucified and Risen Christ is the Source of eternal life and the paradigm of the any human food. So, the social help given by the Church is the icon of the salvific task of the Church, wich is the eternal life.